

Π.3.2.1 Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Β΄ Γυμνασίου

Τίτλος:

«Το Twitter της Άννας Φρανκ»

ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΑΛΑΝΟΣ

**ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

Θεσσαλονίκη 2014

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι. Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.1. Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας λογοτεχνίας: Βασίλης Βασιλειάδης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101, Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

A. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Το Twitter της Άννας Φρανκ.

Δημιουργός

Ανδρέας Γαλανός

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική λογοτεχνία

(Προτεινόμενη) Τάξη

Β΄ Γυμνασίου

Χρονολογία

Ιούλιος 2014

Διδακτική/θεματική ενότητα

—

Διαθεματικό

Όχι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

—

Χρονική διάρκεια

8-9 διδακτικές ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο πληροφορικής

II. Εικονικός χώρος: Twitter

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Από πλευράς σχολικού εξοπλισμού και ωρολόγιου προγράμματος:

- Εργαστήριο πληροφορικής με ικανό αριθμό λειτουργικών Η/Υ.

- Δυνατότητα συνεχόμενων διδακτικών δίωρων.

Από πλευράς διδάσκοντα:

- Εξοικείωση με το Twitter και τις συμβάσεις του.
- Εμπειρία στην ομαδοσυνεργατική διδασκαλία.

Από πλευράς μαθητών:

- Η εξοικείωση των μαθητών με το Twitter είναι επιθυμητή, αλλά δεν απαιτείται, καθώς στο σενάριο λαμβάνεται μέριμνα για τη γνωριμία των παιδιών με τους περιορισμούς και τις συμβάσεις των Tweets.
- Καλό θα ήταν να έχουν ξαναδουλέψει ομαδοσυνεργατικά και στο παρελθόν.
- Προϋποτίθεται γνώση των βασικών στοιχείων για την αφήγηση. Άλλωστε, η διδασκαλία τους προβλέπεται στο μάθημα της [Νεοελληνικής Γλώσσας της Α΄ Γυμνασίου](#).
- Θα βοηθούσε –χωρίς να είναι υποχρεωτικό– να γνωρίζουν βασικά στοιχεία για τους διωγμούς των Εβραίων από τους Ναζί.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο είναι πρόταση διδασκαλίας.

Το σενάριο στηρίζεται

—

Το σενάριο αντλεί

—

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο πρώτο διδακτικό δίωρο επιχειρείται η γνωριμία των μαθητών με το πρόσωπο και την ιστορία της Άννας Φρανκ. Στη συνέχεια, οι μαθητές, επιχειρώντας να συνθέσουν μια ανάρτηση της Άννας Φρανκ στο Twitter, έρχονται σε επαφή με τις ιδιαιτερότητες και τους περιορισμούς του μέσου. Η διδακτική πορεία συνεχίζει με την επαν-αφήγηση της ιστορίας της Άννας Φρανκ από τους μαθητές με τη μορφή 20 συνεχόμενων Tweets που εκμεταλλεύονται τις δυνατότητες, αλλά και υπόκεινται σε

όλους τους περιορισμούς που το συγκεκριμένο κειμενικό είδος επιβάλλει. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, από τη μια οι μαθητές προβληματίζονται σχετικά με τα βασικά στοιχεία μιας αφήγησης, εντοπίζοντας κομβικά γεγονότα της πλοκής και βασικά πρόσωπα, και από την άλλη αναδεικνύονται οι αφηγηματικές τεχνικές που προ(σ)καλούν οι συμβάσεις του συγκεκριμένου μέσου. Προβλέπεται, επίσης, η πυροδότηση ενός κριτικού προβληματισμού σχετικά με τη (δημόσια) φύση του Twitter ως μέσου και των συμβάσεων που επιβάλλει. Στο τέλος, προτείνεται να διατεθεί μια ώρα στην οποία οι μαθητές θα έρθουν σε επαφή με τη μορφή της ακραία συμπυκνωμένης αφήγησης σε μόλις 140 χαρακτήρες.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Στο κέντρο του σεναρίου βρίσκεται η πεποίθηση πως η εμπλοκή μας στις πρακτικές των σύγχρονων τεχνολογικών μέσων επηρεάζει τις αφηγηματικές μας πρακτικές, δηλαδή τον τρόπο που αφηγούμαστε και που υποδεχόμαστε μια αφήγηση.

Η υπερκειμενική λογική και η πολυμεσικότητα που χαρακτηρίζουν τον ψηφιακό κόσμο καθώς και τα εργαλεία του Web 2.0 που ανέδειξαν τη δυνατότητα άμεσης δημοσίευσης από τον καθένα (blogs κλπ.) και συνεργασίας στη συγγραφή επηρέασαν ποικιλοτρόπως τη γραφή στην εποχή μας. Προέκυψαν νέα μέσα και εργαλεία δημοσίευσης με τις δικές τους ιδιαιτερότητες και τους δικούς τους περιορισμούς που αναμφίβολα επηρεάζουν –συνειδητά ή ασυνειδητά– τον τρόπο συγγραφής. Αλλάζουν όμως και τον τρόπο ανάγνωσης –καθώς πλέον διαβάζουμε σε ποικίλα μέσα– και διαμορφώνουν προσδοκίες και αναγνωστικές στάσεις.

Στο ανά χείρας σενάριο ως παράδειγμα θα χρησιμοποιηθεί το Twitter και η σχέση του με την αφήγηση. Ειδικά στον αγγλόφωνο κόσμο έχουμε πολλές απόπειρες συγγραφής διαφόρων μορφών (μυθοπλαστικών) αφηγήσεων, μυθιστορημάτων και διηγημάτων, με τη μορφή ενός ή περισσότερων Tweet (δες το πολύ πρόσφατο παράδειγμα του τελευταίου διηγήματος «[The Right Story](#)» του συγγραφέα του *Cloud Atlas* David Mitchell ή το [TwitterFiction Festival](#)). Ακόμα και στην Ελλάδα έχουμε

ένα ανάλογο εγχείρημα ([#Tweet Stories. Λογοτεχνία σε 140 χαρακτήρες. 371 μικροδιηγήματα](#), ανοιχτή έκδοση της OpenBook). Σαφώς, δεν μπορούμε να μιλήσουμε ακόμα για μεγάλη έκταση λογοτεχνίας που παράγεται στο Twitter. Ακόμα λιγότερο μπορούμε να μιλάμε για σπουδαία αποτελέσματα. Αναμφίβολα όμως φαίνεται να υπάρχει μια ζύμωση της λογοτεχνίας με τις συμβάσεις της γραφής στο Twitter. Άλλωστε, η λογοτεχνία πάντα ελκ(υ)όταν από κάθε είδους περιορισμούς. Για παράδειγμα, οι ποικίλοι περιορισμοί της παραδοσιακής στιχουργίας και των σταθερών μορφών όπως το σονέτο. Επίσης, το μέσο όπου δημοσιευόταν η λογοτεχνία έθετε συχνά τους δικούς του περιορισμούς στη λογοτεχνική γραφή και καθόριζε συμβάσεις. Παράδειγμα η δημοσίευση μυθιστορημάτων σε συνέχειες σε περιοδικά και εφημερίδες που επέβαλε μια αφήγηση που κρατάει σε μάκρος, που συντηρεί την αγωνία, που χωρίζεται σε συνέχειες συγκεκριμένου αριθμού λέξεων. Επίσης, η συντομία της γραφής δεν είναι κάτι καινοφανές στην λογοτεχνία. Ειδικά στην ποίηση (χαϊκού, επίγραμμα), –αλλά και στην πεζογραφία– συναντάμε πολύ σύντομες φόρμες.

Αξίζει να αναφερθεί και η απόπειρα του Alexander Aciman και του Emmett Rensin να συμπυκνώσουν 80 κλασικά έργα της παγκόσμιας γραμματείας, από τα ομηρικά έπη μέχρι τις *Μεγάλες Προσδοκίες* και τον Χάρι Πότερ, σε 20 ή λιγότερα (κατά κανόνα αστεία) Tweets (η απόπειρά τους έχει εκδοθεί σε βιβλίο με τον τίτλο *Twitterature: The World's Greatest Books in Twenty Tweets or Less*). Μια τέτοια απόπειρα –που σχολιάστηκε ποικιλοτρόπως– δείχνει αλλαγή όχι τόσο στον τρόπο που γράφεται η λογοτεχνία αλλά στις προσδοκίες και στις ταυτότητες των αναγνωστών που διαμορφώνονται.

Στόχος του σεναρίου είναι όχι να γνωρίσουν οι μαθητές το Twitter ως μορφή λογοτεχνίας αλλά να συνειδητοποιήσουν πως οι αλλαγές στην τεχνολογία και στην κοινωνία επηρεάζουν τη γραφή και την ανάγνωση γενικά (και της λογοτεχνίας ειδικότερα), αλλά και να προβληματιστούν σχετικά με τη ίδια τη φύση αυτού του μέσου κοινωνικής δικτύωσης.

Για την εξυπηρέτηση αυτών των στόχων θα μπορούσε να αξιοποιηθεί οποιοδήποτε πεζογράφημα. Επιλέχθηκε όμως το *Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ* τόσο γιατί η δομή του (μια σειρά από ημερολογιακές εγγραφές) επιτρέπει την αποσπασματική του ανάγνωση όσο και γιατί μπορεί να οδηγήσει μέσω της σύγκρισης ημερολογιακής εγγραφής και Tweet σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα σχετικά με τις ιδιαιτερότητες του Twitter. Κυρίως επιτρέπει, παράλληλα, να αναδειχθούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως χώροι στους οποίους οι άνθρωποι δημιουργούν δημόσιες ταυτότητες τις οποίες διαχειρίζονται –με όλα τα θετικά και τα αρνητικά που αυτό συνεπάγεται (Αντωνοπούλου 2013: 35).

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

- Να γνωρίσουν την Άννα Φρανκ και την ιστορία της.
- Να προβληματιστούν για τις αλλαγές που έχουν επιφέρει τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (δημόσια εικόνα, δημοσιοποίηση).

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

- Να συνειδητοποιήσουν πώς το μέσο δημοσίευσης επηρεάζει και καθορίζει τις αφηγηματικές τεχνικές και συμβάσεις.
- Να διαβάσουν –έστω μέσα από αποσπάσματα– ένα πολύ γνωστό κείμενο της παγκόσμιας γραμματείας, το *Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*.

Γραμματισμοί

- Να εντοπίζουν τα βασικά πρόσωπα και γεγονότα μιας αφήγησης.
- Να εντοπίζουν τη συναισθηματική κατάσταση των ηρώων και να τεκμηριώνουν το επιχείρημά τους με σημεία του κειμένου.
- Να αφηγούνται μια ιστορία ακολουθώντας τους κανόνες και τις συμβάσεις του μέσου που χρησιμοποιούν (στην προκειμένη περίπτωση του Twitter).
- Να πυκνώνουν μια αφήγηση.

Διδακτικές πρακτικές

Η εργασία σε ομάδες επιλέχθηκε λόγω του περιορισμένου αριθμού λειτουργικών Η/Υ που είναι διαθέσιμοι στα σχολεία, αλλά και γιατί κατ' αυτόν τον τρόπο αδύναμοι ή αδιάφοροι μαθητές κινητοποιούνται. Κυρίως όμως γιατί μέσω της συνεργασίας και της ανταλλαγής ιδεών καθώς και της συμπληρωματικής λειτουργίας των διαφορετικών δεξιοτήτων των μαθητών, είναι πιο εύκολη η υλοποίηση των δραστηριοτήτων και η οικοδόμηση της γνώσης, ενώ η διαδικασία μάθησης γίνεται πιο ευχάριστη. Άλλωστε, η συνεργασία με σκοπό την από κοινού επίλυση ενός προβλήματος είναι μια από τις δεξιότητες που απαιτεί ο 21^{ος} αιώνας.

Επιλέχθηκε οι επιδιωκόμενες γνώσεις και ο σχετικός προβληματισμός να συναχθούν επαγωγικά από τους μαθητές μέσα από σειρά δραστηριοτήτων, με την πεποίθηση ότι αναλαμβάνοντας έναν ενεργητικό διερευνητικό ρόλο αφομοιώνουν πολύ καλύτερα τις γνώσεις, μαθαίνουν να αναλαμβάνουν ευθύνες, πρωτοβουλίες αλλά και «μαθαίνουν να μαθαίνουν». Έτσι, στο πρώτο δίωρο η γνωριμία με την ιστορία της Άννας Φρανκ δεν επιτυγχάνεται μέσω της αφήγησης του διδάσκοντα ή μέσω της απλής ανάγνωσης ενός άρθρου, αλλά μετατρέπεται σε μια δραστηριότητα δημιουργίας χρονογραμμής με τα βασικά γεγονότα. Αντιστοίχως, οι ιδιαιτερότητες, οι συμβάσεις και οι περιορισμοί του Twitter συνάγονται μέσα από την εμπειρία των μαθητών, οι οποίοι αναλαμβάνουν να συντάξουν αναρτήσεις της Άννας Φρανκ και να αναδιατυπώσουν την ιστορία της σε συνεχόμενα Tweets.

Όπου ήταν δυνατόν έγινε απόπειρα να συνδεθούν οι δραστηριότητες με την καθημερινότητά τους, γιατί μόνο έτσι δημιουργούνται γέφυρες που επιτρέπουν οι γνώσεις να μην κατακτώνται εν κενώ, αλλά να χτίζονται πάνω στην πρότερη εμπειρία. Επίσης, έγινε απόπειρα να σταθούν κριτικά απέναντι στα μέσα που χρησιμοποιούν αλλά ακόμα και στις ίδιες τις δραστηριότητες που τους ανατίθενται, στοχεύοντας στη δημιουργία υποκειμένων που αντικρίζουν με κριτική ματιά τον κόσμο στον οποίο ζουν και τις πρακτικές στις οποίες εμπλέκονται.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν καθημερινή πρακτική στην οποία εμπλεκόμαστε όλοι –λιγότερο ή περισσότερο– σήμερα, και ακόμα περισσότερο οι νέοι, συνεπώς και οι μαθητές μας. Ζητούμενο ήταν να αξιοποιηθεί ένα μέσο κοινωνικής δικτύωσης και να αποτελέσει αφορμή για προβληματισμό σχετικά με τις αλλαγές που φέρνει στη λογοτεχνική γραφή και ανάγνωση, αλλά και στις ταυτότητες των υποκειμένων που διαμορφώνονται σε αυτό. Πηγή έμπνευσης αποτέλεσε και το «παράδειγμα εργασίας μιας τάξης Α΄ Λυκείου με διαδικτυακή κοινότητα [της αμερικανίδας φοιτήτριας Brittany Davis](#), στο Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν, η οποία ζήτησε από τους μαθητές της, σε ομάδες των πέντε ατόμων, να διαλέξουν έναν χαρακτήρα από το μυθιστόρημα που διάβαζαν στο μάθημα της λογοτεχνίας και να δημιουργήσουν ένα προφίλ για αυτόν στο Facebook. Θα έπρεπε να επινοήσουν το ψευδώνυμό του, την εικόνα του (να φτιάξουν μια κούκλα ή να μεταμφιεστούν οι ίδιοι), να διαλέξουν από το βιβλίο φράσεις που να τον χαρακτηρίζουν και να τις αναρτήσουν στον χώρο «πληροφορίες». Το κυριότερο, όμως, να θέσουν ερωτήσεις ο ένας χαρακτήρας στον άλλον (στον ειδικό χώρο «ερωτήσεις» που προβλέπει το Facebook) ή να αναρτήσουν στοιχεία ο ένας στον «τοίχο» του άλλου που να αποκαλύπτουν κάτι σημαντικό για την πλοκή» ([Αποστολίδου 2012](#): 16-17).

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Το σχολικό εγχειρίδιο της Β΄ Γυμνασίου περιλαμβάνει [ένα απόσπασμα από το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ](#) στη θεματική ενότητα «Οικογενειακές σχέσεις». Η συγκεκριμένη διδακτική πρόταση δεν διαβάζει το απόσπασμα υπό το πρίσμα αυτής της θεματικής, αλλά το χρησιμοποιεί ως αφορμή για να φέρει τους μαθητές σε επαφή με την Άννα Φρανκ και την ιστορία της, αλλά και για να συζητήσει ζητήματα σχετικά με την αφήγηση σε σύγχρονα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Στο κέντρο της προκείμενης διδακτικής πρότασης βρίσκεται το Twitter ως μέσο κοινωνικής δικτύωσης, ως χώρος διαμόρφωσης μιας δημόσιας ταυτότητας, ως μέσο δημοσιοποίησης και καταγγελίας, αλλά και ως πρακτική γραφής και ανάγνωσης. Επιχειρείται οι μαθητές να γνωρίσουν όλες αυτές τις διαστάσεις του μέσου, αλλά και να σταθούν κριτικά απέναντι σε ορισμένες από αυτές. Ειδικότερα, μεγάλη έμφαση δίνεται στον τρόπο που η αφήγηση μιας ιστορίας σε μία ή περισσότερες αναρτήσεις επηρεάζεται αναπόφευκτα και καθορίζεται από τους περιορισμούς και τις ιδιαιτερότητες του μέσου.

Μέσα από την αναδιατύπωση της ιστορίας της Άννας Φρανκ σε συνεχόμενα Tweets δίνεται η ευκαιρία να αναδειχθούν βασικά ζητήματα αφήγησης και πλοκής, αλλά και να αισθητοποιηθούν αφηγηματικές τεχνικές όπως η διαχείριση του αφηγηματικού χρόνου (επιτάχυνση).

Εκτός από το Twitter αξιοποιούνται λογισμικά δημιουργίας χρονογραμμών όπως το [dipity](#) ή το [timetoast](#), προκειμένου να ανασυστήσουν σε πρώτη φάση οι μαθητές τα βασικά γεγονότα της ιστορίας της Άννας Φρανκ. Οι μαθητές, όχι απαραίτητα συνειδητά, εμπλέκονται μέσω της δημιουργίας της χρονογραμμής σε μια ακόμα αφηγηματική πρακτική χρησιμοποιώντας ένα μέσο με άλλες συμβάσεις και περιορισμούς.

Κείμενα

Λογοτεχνικά κείμενα σχολικών εγχειριδίων

ΚΝΛ Β' Γυμνασίου:

Άννα Φρανκ, [\[Από το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ\]](#)

Λογοτεχνικά κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ: Επιστολές από τη 14^η Ιουνίου 1942 έως την 1^η Αυγούστου 1944, μτφρ. Ρένα Χατχούτ. Αθήνα: Πατάκης, 1997.

[#Tweet Stories. Λογοτεχνία σε 140 χαρακτήρες. 371 μικροδιηγήματα](#), ανοικτή έκδοση της ψηφιακής βιβλιοθήκης OPENBOOK.

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

1^η-2^η ώρα: Γνωριμία με την Άννα Φρανκ

Το πρώτο διδακτικό δίωρο μπορεί να διεξαχθεί είτε στην αίθουσα διδασκαλίας του τμήματος είτε στο εργαστήριο πληροφορικής. Προτού ο διδάσκων ανακοινώσει οτιδήποτε σχετικό με το θέμα του σεναρίου, ρωτάει τους μαθητές αν έχουν υπόψη τους περιπτώσεις ανθρώπων οι οποίοι χρειάστηκε να κρυφτούν για να σωθούν από κάποιον κίνδυνο ή κάποια απειλή. Η ερώτηση αυτή έχει στόχο να κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών και να χτίσει μια πρώτη γέφυρα ανάμεσα σε πρότερες γνώσεις και εμπειρίες τους και σε όσα θα ακολουθήσουν. Οι μαθητές μπορεί να αφηγηθούν περιστατικά που αντλούνται από την οικογενειακή τους ιστορία, τη μυθολογία, την παγκόσμια ιστορία, τη λογοτεχνία, τον κινηματογράφο κλπ. Ως εδώ η διδασκαλία γίνεται με την τάξη σε ολομέλεια.

Στη συνέχεια, ο διδάσκων ανακοινώνει πως στα επόμενα μαθήματα η τάξη θα ασχοληθεί με την πραγματική ιστορία μιας συνομήλικής τους κοπέλας που έζησε περίπου δύο χρόνια κρυμμένη μαζί με την οικογένειά της σε ένα κρησφύγετο στο Άμστερνταμ, για να αποφύγει τη σύλληψη από τους Ναζί. Προκειμένου να γνωρίσουν οι μαθητές την Άννα Φρανκ και να ενημερωθούν για την ιστορία της, τους ζητείται να χωριστούν σε ομάδες (οι ομάδες σε αυτή τη φάση μπορούν να έχουν τυχαία σύνθεση και ο χωρισμός να είναι ευκαιριακός) και τους ανατίθεται να δημιουργήσουν από κοινού μια χρονογραμμή με τα βασικά γεγονότα της ζωής της ([φύλλο εργασίας 1](#)), αντλώντας το υλικό από εγγραφές του ημερολογίου της, καθώς και από το [αντίστοιχο λήμμα της Βικιπαίδειας](#) στο οποίο παραπέμπει και το [εμπλουτισμένο διαδραστικό βιβλίο του μαθητή](#) στην ιστοσελίδα του [Ψηφιακού Σχολείου](#). Συγκεκριμένα, τους δίνονται φωτοτυπημένες οι εγγραφές του Σαββάτου 20 Ιουνίου 1942 (η πρώτη από τις δύο εγγραφές που φέρουν την ίδια χρονολογία σ. 14-17), της Τετάρτης 8 Ιουλίου 1942 (σ. 29-32), της Πέμπτης 9 Ιουλίου 1942 (σ. 32-34), καθώς και ο επίλογος του βιβλίου (σ. 380-382). Σε περίπτωση που η διδασκαλία γίνεται στην αίθουσα του τμήματος, το άρθρο της Βικιπαίδειας διανέμεται εκτυπωμένο στους μαθητές και η χρονογραμμή δημιουργείται χειρόγραφα σε ένα

φύλλο χαρτί. Σε περίπτωση που η διδασκαλία διεξάγεται στην αίθουσα πληροφορικής οι μαθητές παροτρύνονται να αναζητήσουν και να διαβάσουν το άρθρο στην ιστοσελίδα της [Βικιπαίδειας](#) και να αξιοποιήσουν κάποιο λογισμικό δημιουργίας χρονογραμμής, όπως το [dipity](#) ή το [timetoast](#). Μπορούν να παρακολουθήσουν και [ένα τρίλεπτο βίντεο που αφηγείται σε animation την ιστορία της Άννας Φρανκ](#), μόνο που είναι στα αγγλικά, κάτι που ενδεχομένως να τους δυσκολέψει. Τους δίνεται η οδηγία να περιλάβουν όσα γεγονότα θεωρούν σημαντικά, να μην υπερβούν όμως τα 10, και επίσης να είναι προσεκτικοί στη διατύπωση της λεζάντας που θα συνοδεύει κάθε χρονολογία, ώστε να είναι σύντομη και περιεκτική.

Όταν ολοκληρώσουν τη δουλειά τους οι ομάδες, ακολουθεί σύντομη συζήτηση με σκοπό να απαντηθούν τυχόν ερωτήματα που μπορεί να προκλήθηκαν στους μαθητές σχετικά με το ιστορικό πλαίσιο της ιστορίας, αλλά και να καταγραφούν οι πρώτες τους αντιδράσεις. Σε περίπτωση που παραστεί ανάγκη ή εκδηλωθεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ο εκπαιδευτικός μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές να ανατρέξουν για περισσότερες πληροφορίες στις σελίδες του σχολικού εγχειριδίου της Ιστορίας της Γ΄ Γυμνασίου τις σχετικές με τον [ναζισμό](#) ή στο άρθρο της Βικιπαίδειας για το [Ολοκαύτωμα](#). Πρέπει όμως εδώ να γίνει σαφές ότι δεν εμπίπτει στους στόχους αυτής της διδακτικής πρότασης η εμβάθυνση σε αυτά τα ζητήματα, οπότε ο χρόνος που θα αφιερωθεί θα πρέπει να είναι τόσος όσος χρειάζεται για να κατατοπιστούν σε γενικές γραμμές οι μαθητές και να λυθούν οι τυχόν απορίες.

Στη συνέχεια, οι ομάδες ανακοινώνουν τις χρονογραμμές τους και η τάξη τις συγκρίνει ως προς τα γεγονότα που περιελήφθησαν, αλλά και ως προς τη διατύπωση των πλαγιότιτλων που χρησιμοποιήθηκαν. Ζητείται από τις ομάδες να δικαιολογήσουν τα γεγονότα που επέλεξαν να περιλάβουν και αξιολογείται η ακρίβεια, η συντομία και η σαφήνεια των πλαγιότιτλων που χρησιμοποίησαν. Στόχος της δραστηριότητας αυτής και της ακόλουθης συζήτησης είναι, φυσικά, να γίνουν γνωστά τα βασικά γεγονότα της ιστορίας της Άννας Φρανκ. Υπάρχουν όμως και παράπλευρα οφέλη: οι μαθητές ασκούνται στο να τοποθετούν τα γεγονότα σε μια

χρονογραμμή, επιλέγοντας τα βασικά, αποφεύγοντας τα δευτερεύοντα και βάζοντας έναν κατάλληλο, σύντομο πλαγιότιτλο σε κάθε χρονολογική εγγραφή. Κάθε τέτοια χρονογραμμή, άλλωστε, αποτελεί μια συμπυκνωμένη αφήγηση μιας σειράς γεγονότων, κάτι που σχετίζεται άμεσα με την υπόλοιπη διδακτική πορεία.

Αν περισσεύει χρόνος, και με αφορμή την περιγραφή του κρησφύγετου από την Άννα Φρανκ στην εγγραφή της Πέμπτης Ιουλίου 1942, οι μαθητές, εφόσον βρισκόμαστε στην αίθουσα πληροφορικής, μπορούν να επισκεφθούν την [ιστοσελίδα του οργανισμού “The Anne Frank House”](#). Σε αυτήν, εκτός των άλλων, μπορούν να παρατηρήσουν [την πλάγια τομή του κρησφύγετου](#), να εντοπίσουν το δωμάτιο που κοιμόταν η Άννα Φρανκ, αλλά και [να περιηγηθούν εικονικά σε ολόκληρο το κρησφύγετο](#). Κατ’ αυτόν τον τρόπο «ζωντανεύει» οπτικά η περιγραφή του κρησφύγετου που μόλις διάβασαν με εικόνες από το πραγματικό σπίτι και αποκτούν μια αίσθηση για το μέγεθος και τη διάταξη του χώρου.

3^η-4^η ώρα: @Κίττυ: η #Άννα Φρανκ «τιτιβίζει»

Η τάξη βρίσκεται στην αίθουσα πληροφορικής. Σε πρώτη φάση δουλεύει στην ολομέλεια και στη συνέχεια σε ομάδες. Δεν είναι απαραίτητο να διατηρηθεί ο χωρισμός σε ομάδες του προηγούμενου διδακτικού δίωρου. Σε αυτή τη φάση καλό θα ήταν να ληφθεί μέριμνα ώστε σε κάθε ομάδα να υπάρχει τουλάχιστον ένα μέλος με στοιχειώδη έστω εξοικείωση με μέσα κοινωνικής δικτύωσης και κατά προτίμηση του Twitter. Ο αριθμός των ομάδων προσδιορίζεται από τον αριθμό των διαθέσιμων λειτουργικών Η/Υ.

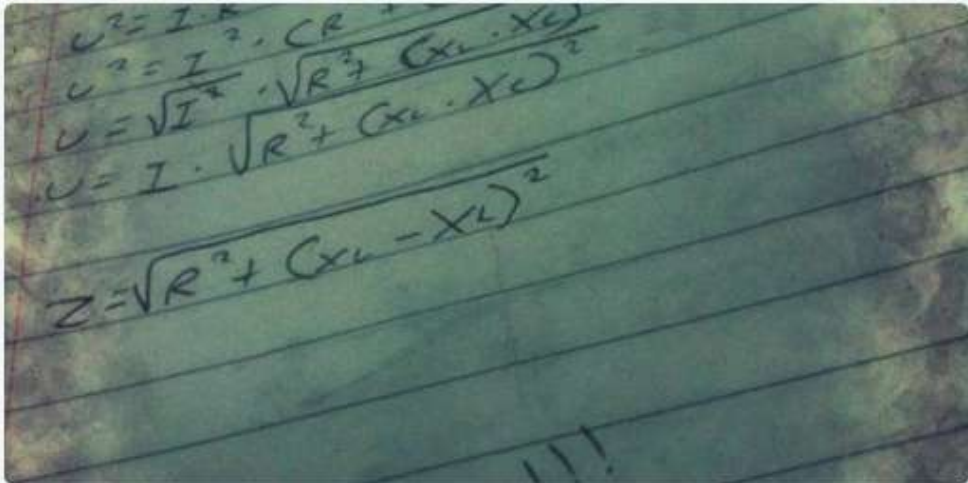

Αφόρμηση για το επόμενο δίωρο μπορεί να αποτελέσει η ερώτηση αν κάποιος από τους μαθητές κρατούν ημερολόγιο, όπως είδαν ότι έκανε η Άννα Φρανκ. Κατά πάσα πιθανότητα ελάχιστοι μαθητές θα απαντήσουν καταφατικά. Ίσως εδώ θα χωρούσε μια συζήτηση σχετικά με το γιατί, η οποία όμως καλό θα ήταν να μην επεκταθεί ιδιαίτερα.

Στη συνέχεια αξιοποιείται το απόσπασμα από το *Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ* που περιλαμβάνεται στο σχολικό εγχειρίδιο [στην ψηφιακή του έκδοσή](#). Ζητείται από κάθε ομάδα να διαβάσει το απόσπασμα και, έχοντας υπόψη και τις ημερολογιακές εγγραφές που αξιοποιήθηκαν στο προηγούμενο δίωρο, να εντοπίσει χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους του ημερολογίου. Συγκεκριμένα, καλούνται να σχολιάσουν το γραμματικό πρόσωπο που κυριαρχεί, το ύφος, την ιδιωτική του φύση και τις εξωτερικές του συμβάσεις, όπως η δήλωση τόπου και χρονολογίας. Προκειμένου να διευκολυνθούν και να μη δαπανηθεί πολύς χρόνος –και καθώς αυτή η διερεύνηση δεν εντάσσεται στους πρωτεύοντες στόχους του σεναρίου– θα ήταν προτιμότερο να τους δοθεί μια σειρά από ζεύγη (ιδιωτικό – δημόσιο, εξομολογητικό – μεγαλόφωνο, πρωτοπρόσωπο – τριτοπρόσωπο) και να επιχειρήσουν οι ομάδες να επιλέξουν τα κατάλληλα στοιχεία που προσιδιάζουν στο είδος του ημερολογίου. Εδώ θα πρέπει αξιοποιώντας την υποσημείωση του βιβλίου σχετικά με την προσφώνηση «Αγαπητή Κίττυ» να επιμείνουμε στη διάκριση της ημερολογιακής εγγραφής από την επιστολή, καθώς η τελευταία απευθύνεται συνήθως σε υπαρκτά πρόσωπα και (κατά κανόνα) προορίζεται για να διαβαστεί. Σε περίπτωση που ο διδακτικός χρόνος το επιτρέπει θα μπορούσαν να επιχειρήσουν να γράψουν μια σύντομη ημερολογιακή εγγραφή από τη δική τους καθημερινότητα.

Στη συνέχεια, τίθεται στους μαθητές το ερώτημα κατά πόσο σύγχρονα μέσα, όπως το Facebook, τα ιστολόγια ή το Twitter λειτουργούν ως ένα είδος προσωπικού ημερολογίου. Προκειμένου να διερευνηθεί αυτό το ερώτημα ζητείται από κάθε ομάδα να γράψει 1 Tweet (=μια ανάρτηση στο Twitter) που να εκφράζει τις σκέψεις ή τα συναισθήματα της Άννας Φρανκ ([φύλλο εργασίας 2](#)). Προκειμένου να γίνει αυτό –και επειδή πιθανώς ένας μεγάλος αριθμός παιδιών μπορεί να μην είναι εξοικειωμένος με το μέσο– δίνονται στους μαθητές μια σειρά από Tweets.

- Δεν περνάει αυτή η ώρα με τίποτα! #mathima
pic.twitter.com/mPDcuCRN
-
-
- -Έχεις σκονάκι; -Αφήστε με εμένα, πείτε για σας τίποτα. Τι κάνει η οικογένεια σας κύριε επιτηρητά; #exetastiki
-   29 15
- ti paðane oloi shmera kai trexane stis paralies! EDINAN TA GRAPTA THS FYSIKHS STO 10LEPTO! me ta magio hr8an #sxoleio
-    1
- Ας ξεκινήσουμε & εμείς & μέχρι 10/7 θα καλοπεράσουμε! RT @n[redacted]ia: Twitter | Τα tweets των φοιτητών για την #exetastiki dlvr.it/1jWF37
-    1

IANOS @IANOS_GR · 6 Jun 2013 · ... More View translation

Τις τελευταίες μέρες(&νύχτες!) το #twitter μας έχει ιδιαίτερη κίνηση... μάλλον λόγω #exetastiki Καλό διάβασμα σ' όλους!
pic.twitter.com/OISQewOlxc

← ↻ 4 ★ 7

 Elsa Johanssen
 @ElsaJohanssen

OMG OMG OMG

10:14 PM - 28 Nov 2012

A YEAR AGO

Παιδιά η ζωή δεν τελειώνει στην έκθεση. Σκεφτείτε ότι σας περιμένει μια λαμπρή καριέρα στο τουιτερ.
#panellinies2014

12:59 PM - 28 May 2014

31 RETWEETS 59 FAVORITES ← ↻ ★

Οι ομάδες καλούνται να παρατηρήσουν τις αναρτήσεις και να εντοπίσουν τις ιδιαιτερότητές και τα χαρακτηριστικά τους. Στη συνέχεια γίνεται στην ολομέλεια προσπάθεια συστηματοποίησης των παρατηρήσεών τους. Συγκεκριμένα, καλό θα ήταν να επισημανθούν τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- Ο περιορισμός σε 140 χαρακτήρες
- Τα usernames που φέρουν μπροστά τον χαρακτήρα @
- Το avatar που εμφανίζεται δίπλα σε κάθε ανάρτηση
- Η συχνή χρήση greeklish
- Οι συντομογραφίες (τ κνς, OMG, &) και emoticons
- Η χρήση κεφαλαίων για να δείξουμε ότι φωνάζουμε
- Η ημερομηνία και ώρα ανάρτησης
- Η δυνατότητα ενσωμάτωσης φωτογραφίας ή υπερσύνδεσης προς ιστοσελίδα ή video
- Η δυνατότητα να απευθυνθείς σε κάποιον άλλο χρήστη (δημόσια), τοποθετώντας στην αρχή της ανάρτησης το username του (@....)
- Η ύπαρξη των hashtags (#...) για ομαδοποίηση των αναρτήσεων και διευκόλυνσης στην αναζήτηση
- Η δυνατότητα να ξανα-αναρτήσεις το Tweet κάποιου άλλου (RT= reTweet),
- Η δυνατότητα να δείξεις ότι σου αρέσει μια ανάρτηση (favourite),
- Και η δυνατότητα να απαντήσει σε μια ανάρτηση.

Εξαιτίας της μικρής ηλικίας των μαθητών και της απειρίας τους καλό θα ήταν, για να δημιουργήσουν το Tweet τους οι ομάδες, να αξιοποιήσουν κάποιο εργαλείο προσομοίωσης, αν θέλουμε να αποφύγουμε τη δημιουργία λογαριασμού στο [Twitter](#). Πάντως το ίδιο το περιβάλλον δεν προβλέπει επίσημα κάποιο ηλικιακό όριο για τη χρήση του. Για τον σκοπό αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε αυτή τη φάση το [twister](#) που επιτρέπει την παραγωγή Tweets για ιστορικά πρόσωπα, επιλέγοντας μάλιστα την κατάλληλη φωτογραφία ως avatar.

Σε αυτή την περίπτωση, οι μαθητές επιλέγουν ένα κατάλληλο όνομα χρήστη (username), γράφουν το πραγματικό όνομα του προσώπου (στη συγκεκριμένη περίπτωση Anne Frank), προσθέτουν το κείμενο της ανάρτησής τους (Tweet) στα ελληνικά και την ημερομηνία ανάρτησης (date). Όσον αφορά το username, τους ζητάμε να προσπαθήσουν να βρουν ένα όνομα χρήστη που να έχει σχέση με την ηρωίδα, τη ζωή της, την προσωπικότητά της και να δικαιολογήσουν την επιλογή τους.

Στην ανάρτησή τους τους ζητείται να βρουν τρόπους να εκφράσουν τα συναισθήματα και τις σκέψεις της ηρωίδας. Θα πρέπει να προσέξουν αυτά που θα γράψουν να ανταποκρίνονται στον χαρακτήρα και την συναισθηματική κατάσταση της Άννας, όπως αποτυπώνεται στο απόσπασμα που διάβασαν προηγουμένως. Κάθε ομάδα θα πρέπει να μπορεί να τεκμηριώσει τις επιλογές της με βάση συγκεκριμένα σημεία του κειμένου, αλλά και να σεβαστεί τις ιδιαιτερότητες, τις συμβάσεις και τους περιορισμούς του Twitter. Τέλος, τους εφιστούμε την προσοχή στο να βάλουν τη σωστή – ιστορικά – χρονολογία.

Μέσω αυτής της δραστηριότητας οι μαθητές ασκούνται στο να προσδιορίζουν τη συναισθηματική κατάσταση και την ψυχολογία ενός ήρωα και να τεκμηριώνουν το επιχειρήμα τους με συγκεκριμένα σημεία του κειμένου. Παράλληλα, επιχειρώντας να την αποτυπώσουν/αναπαραστήσουν μέσω του Tweet αναγνωρίζουν καλύτερα τις συμβάσεις του μέσου και προβληματίζονται σχετικά με τις δυνατότητες και τους περιορισμούς του.

Μόλις οι ομάδες ολοκληρώσουν τη δραστηριότητα, διαβάζουν στους υπόλοιπους τις αναρτήσεις τους, και τεκμηριώνουν τις επιλογές τους με συγκεκριμένες αναφορές στο κείμενο. Κάθε ανάρτηση σχολιάζεται από τους υπόλοιπους: i) ως προς την αντιστοιχία ανάμεσα στην ανάρτηση της ομάδας και στο απόσπασμα από το *Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ* που διαβάστηκε και ii) ως προς το κατά πόσο κάθε ομάδα σεβάστηκε τις συμβάσεις του Twitter και χρησιμοποίησε

πετυχημένα – ή και ευφάνταστα – τις ιδιαιτερότητές του για να αναδείξει τη συναισθηματική κατάσταση της ηρωίδας (emojicons, χρήση κεφαλαίων κλπ.).

Στη συνέχεια, επαναφέρουμε το ερώτημα σχετικά με το κατά πόσο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν ένα είδος σύγχρονου ημερολογίου. Αφήνουμε τους μαθητές να απαντήσουν ελεύθερα και να επισημάνουν ομοιότητες, όπως η χρήση του πρώτου πρόσωπου, η καταγραφή γεγονότων από την καθημερινή ζωή, η καταγραφή σκέψεων και συναισθημάτων και ο μικρός χρόνος που μεσολαβεί ανάμεσα στο γεγονός και την καταγραφή του. Ως προς τις διαφορές, αυτό που επιζητούμε να τονίσουμε είναι η δημόσια διάσταση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, η πρόθεση του ανθρώπου που εμπλέκεται σε μια τέτοια πρακτική να δημοσιοποιήσει –σε μικρότερο ή μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων– τις σκέψεις του, η απουσία, εν πολλοίς, ιδιωτικότητας, σε αντίθεση με το «κρυφό» της ημερολογιακής καταγραφής. Θέλουμε να αναδειχθεί ότι έχουμε μεταβεί σε μια κοινωνία πολύ περισσότερο δημόσια, με ταυτότητες ανθρώπων πολύ πιο «εκτεθειμένες» από το παρελθόν.

Θέτουμε λοιπόν στους μαθητές το εξής ερώτημα: Αν η Άννα Φρανκ δημοσίευε τις σκέψεις σε ένα μέσο κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Twitter, και όχι στο προσωπικό της ημερολόγιο, θα κατέγραφε όλες αυτές τις σκέψεις που είδαμε; Μήπως θα αυτολογοκρινόταν σε κάποια σημεία; Θα έλεγε ακριβώς ό,τι σκεφτόταν; Θα έλεγε μόνο αλήθειες; Θα ανέφερε όσα σκέφτεται για τη μητέρα της και την αδερφή της, αν ήξερε ότι την «ακολουθούν» (follow) ή ότι μπορούν κάποιοι άλλοι να τους τις μεταφέρουν; Στόχος είναι να γίνει σαφές από τη μια ότι οι άνθρωποι αποφεύγουν –ή θα έπρεπε να αποφεύγουν– να αναρτούν σκέψεις τους ή απόψεις τους που δε θέλουν να τις μάθουν άλλοι και από την άλλη ότι μέσω των αναρτήσεων διαμορφώνεται μια δημόσια εικόνα. Το τι αναρτώ σχετίζεται με το ποια εικόνα θέλω να δημιουργήσουν οι άλλοι για μένα. Οπότε αυτό επηρεάζει το τι αναρτώ και το πώς το διατυπώνω. Στο σημείο αυτό θα μπορούσαμε να αναφέρουμε και τη δυνατότητα αποστολής άμεσου μηνύματος μέσω Twitter σε κάποιον χρήστη που σε ακολουθεί, χρησιμοποιώντας μπροστά από την ανάρτηση τα αρχικά DM. Επίσης, είναι σημαντικό να τονιστεί πόσο

ουσιώδες είναι να ελέγχουμε ποιος μας ακολουθεί και πόση πρόσβαση έχει στις πληροφορίες που αναρτούμε. Στόχος αυτής της συζήτησης μεταξύ άλλων είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές την ανάγκη να προστατεύσουν την ιδιωτική τους ζωή και να μην εκτίθενται, όταν χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Το τελευταίο (αλλά κρίσιμο) ερώτημα που θέτει ο εκπαιδευτικός στους μαθητές είναι αν θα χρησιμοποιούσε το Twitter η Άννα Φρανκ, σε περίπτωση που η ιστορία της συνέβαινε σήμερα. Τους θυμίζουμε ότι η Άννα Φρανκ και η οικογένειά της κρύβονταν για να μην εντοπιστούν από τους Ναζί. Οι μαθητές πιθανώς θα επισημάνουν –και αν δεν το κάνουν, το θέτουμε εμείς– ότι με αυτόν τον τρόπο θα πρόδιδε τον εαυτό της, καθώς θα μπορούσε να εντοπιστεί. Αυτός θα ήταν ένας λόγος να το αποφύγει. Από την άλλη, θα δημοσιοποιούνταν πολύ πιο γρήγορα το ζήτημα του διωγμού των Εβραίων και του Ολοκαυτώματος και δε θα έμενε κρυφό, άγνωστο και χωρίς να συζητιέται για τόσο χρόνια.

Ζητάμε από τους μαθητές να φανταστούν τι μπορεί να «τουίταρε» από το καταφύγιο της η Άννα Φρανκ, για να καταγγείλει αυτά που συνέβαιναν. Στο σημείο αυτό μπορούμε να φέρουμε παραδείγματα και από τη σύγχρονη πραγματικότητα. Για παράδειγμα, τον ρόλο που έπαιξαν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης κατά την [Αραβική Άνοιξη](#) στην οργάνωση των εξεγερμένων και στην προσπάθεια παράκαμψης της λογοκρισίας. Επίσης, μπορούμε να αναφερθούμε στην πρόθεση του Ερντογάν να απαγορεύσει το Facebook και το YouTube, γιατί δημοσιοποιούσαν στοιχεία που επιχειρούνταν να αποκρυφθούν. Με άλλα λόγια, στόχος είναι να αναδείξουμε τον ρόλο του Twitter και στην πυροδότηση ενός δημόσιου διαλόγου γύρω από ένα φλέγον ζήτημα¹.

Στο δίωρο αυτό επιχειρείται, λοιπόν, οι μαθητές να γνωρίσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ανάρτησης στο Twitter, τις δυνατότητες που προσφέρει και τους περιορισμούς που επιβάλλει, αλλά και να συνειδητοποιήσουν ορισμένες από τις

¹ Για το φαινόμενο της «κοινωνικής δημοσιογραφίας στο Twitter» βλ. Αντωνοπούλου 2013: 34-35.

αλλαγές που προκαλούν στην εποχή μας τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης τόσο στον τομέα της ιδιωτικότητας όσο και της δημοσιοποίησης.

Σε περίπτωση που δεν είναι διαθέσιμο το εργαστήριο πληροφορικής, το δίωρο μπορεί να διεξαχθεί στην αίθουσα διδασκαλίας και οι αναρτήσεις να γραφούν στο χέρι. Τέλος, θα μπορούσαν οι δραστηριότητες να ανατεθούν και ατομικά, εφόσον το επιτρέπει ο αριθμός των Η/Υ του εργαστηρίου.

Στο τέλος του δίωρου ο εκπαιδευτικός διανέμει στους μαθητές τις φωτοτυπίες με τα αποσπάσματα από το *Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ* που θα πρέπει να διαβάσουν για την επόμενη φορά. Καθώς είναι αρκετές σελίδες, καλό θα ήταν μεταξύ αυτού του δίωρου και του επόμενου να μεσολαβεί σαββατοκύριακο. Συγκεκριμένα προτείνονται οι παρακάτω εγγραφές:

- Παρασκευή 10 Ιουλίου 1942 (σ. 35-36)
- Παρασκευή 9 Οκτωβρίου 1942 (σ. 67-68)
- Τρίτη 10 Νοεμβρίου 1942 (σ. 81-82)
- Πέμπτη 19 Νοεμβρίου 1942 (σ. 87-88)
- Τετάρτη 13 Γενάρη 1943 (σ. 99-100)
- Δευτέρα 26 Ιουλίου 1943 (σ. 137-139)
- Πέμπτη 16 Σεπτεμβρίου 1943 (σ. 159-160)
- Σάββατο 4 Μαρτίου 1944 (σ. 234)
- Δευτέρα 3 Απριλίου 1944 (σ. 281-282)
- Πέμπτη 6 Απριλίου 1944 (σ. 285-286)
- Κυριακή 16 Απριλίου 1944 (σ. 301-302)
- Τρίτη 6 Ιουνίου 1944 (σ. 350-351)

Τα αποσπάσματα που προτείνονται είναι ενδεικτικά. Θα μπορούσε κάποιος συνάδελφος να αξιοποιήσει άλλα αποσπάσματα. Προκειμένου να προετοιμαστούν κατάλληλα, ενημερώνουμε τους μαθητές ότι στη διάρκεια του επόμενου δίωρου, θα αφηγηθούν την ιστορία της Άννας Φρανκ μέσα σε 15-20 Tweets. Οπότε διαβάζοντας τα αποσπάσματα, θα πρέπει να αποφασίσουν ποια είναι τα βασικά πρόσωπα και τα

βασικά γεγονότα που θεωρούν ότι πρέπει να περιληφθούν οπωσδήποτε. Ποια άλλα στοιχεία (περιγραφές, σκέψεις, συναισθήματα) θα ξεχώριζαν και θα ήθελαν να βρουν χώρο μέσα στην αφήγηση που θα δημιουργήσουν;

5^η-6^η ώρα: *Twitterature: Η ιστορία της Άννας Φρανκ σε 20 Tweets*

Όπως έχουμε προαναγγείλει, στο πλαίσιο αυτού του δώρου ζητείται από κάθε ομάδα να αφηγηθεί την ιστορία της Άννας Φρανκ μέσα σε 15-20 Tweets ([φύλλο εργασίας 3](#)). Προκειμένου να το κάνουν θα αξιοποιήσουν υλικό από τα αποσπάσματα που έχουν διαβάσει μέχρι στιγμής (συμπεριλαμβανομένων και όσων διάβασαν στο πρώτο δώρο). Έγινε προσπάθεια μέσα από τα αποσπάσματα που επιλέχθηκαν να παρουσιάζονται όλα τα βασικά σημεία της ιστορίας, ώστε να έχουν οι μαθητές μια όσο γίνεται πληρέστερη εικόνα –στο μέτρο που επιβάλλει ο πιεσμένος διδακτικός χρόνος. Σε μια άλλη –πιο άνετη από άποψη χρόνου– εκδοχή της διδακτικής αυτής πρότασης, θα μπορούσε να αξιοποιηθεί το σύνολο του *Ημερολογίου* και οι μαθητές να το διαβάζουν σταδιακά, δημιουργώντας παράλληλα την αφήγηση μέσω αναρτήσεων στο Twitter.

Σε πρώτη φάση τα μέλη κάθε ομάδας συσκέπτονται και ανταλλάσσουν απόψεις, για να καταλήξουν στα πρόσωπα και τα γεγονότα που θα περιληφθούν. Θα πρέπει να είναι σε θέση να δικαιολογήσουν τις επιλογές τους παραπέμποντας σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου, από τα οποία να προκύπτει η σημασία του γεγονότος ή του προσώπου. Καλούνται να αποφασίσουν αν θα αφηγηθούν την ιστορία μόνο μέσα από τα λόγια της Άννας Φρανκ ή αν θα περιλάβουν αναρτήσεις και άλλων ηρώων (να τιτιβίσουν δηλαδή όχι μόνο ως Άννα Φρανκ, αλλά και ως Μάργκο, ως μητέρα, ως Όττο Φρανκ κλπ.) Σε αυτή την περίπτωση θα πρέπει να δικαιολογήσουν το γιατί διάλεξαν να δώσουν λόγο στο συγκεκριμένο πρόσωπο, να προβληματιστούν για τις αλλαγές στην οπτική γωνία που αυτή η επιλογή επιφέρει, καθώς και για το ύφος της ανάρτησης που θα πρέπει να συνάδει με την προσωπικότητα του ήρωα, όπως τον γνωρίσαμε μέσα στο κείμενο της Άννας. Αποφασίζουν, επίσης, ποιες σκέψεις και ποια συναισθήματα των ηρώων θα

προβάλλουν στις αναρτήσεις τους και δικαιολογούν αυτές τις επιλογές εντοπίζοντας συγκεκριμένα σημεία μέσα στο κείμενο που θεωρούν ότι τις στηρίζουν.

Αν θέλουμε να αποφύγουμε τη δημιουργία λογαριασμού στο [Twitter](#) από τους μικρούς μαθητές μας μπορούμε σε αυτή τη φάση να χρησιμοποιήσουμε τον προσομοιωτή συγγραφής Tweet που βρίσκουμε στη διεύθυνση <http://simitator.com/generator/twitter> και ο οποίος δίνει τη δυνατότητα παραγωγής είτε μεμονωμένων αναρτήσεων είτε μιας σειράς από απευθείας μηνύματα σε άλλους χρήστες. Στο τέλος μπορούν να αποθηκεύσουν τα δημιουργήματά τους σε μορφή .jpg. Φυσικά, το εργαλείο αυτό έχει πολλά μειονεκτήματα και κυρίως λείπει η αίσθηση του αυθεντικού περιβάλλοντος, αλλά είναι ο μόνος τρόπος να αποφύγουμε τη χρήση του ίδιου του Twitter. Σε περίπτωση που αποφασίσουμε να χρησιμοποιήσουν το αυθεντικό περιβάλλον, κάθε ομάδα δημιουργεί τόσους λογαριασμούς όσα και τα πρόσωπα στα οποία έχει αποφασίσει ότι θα δώσει λόγο και κάνουν follow το ένα στο άλλο. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να προβληματιστούν για το όνομα χρήστη που θα χρησιμοποιήσουν και την εικόνα που θα βάλουν για avatar.

Στη συνέχεια προχωρούν στη συγγραφή των αναρτήσεών τους. Τους υπενθυμίζουμε να λάβουν υπόψη τους όλα τα σχετικά με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Tweet που σχολιάσαμε στο προηγούμενο δίωρο (τον περιορισμό σε 140 χαρακτήρες, τη χρήση συντομογραφιών και emoticons, τη χρήση κεφαλαίων κλπ.). Σε περίπτωση που χρησιμοποιήσουν τον προσομοιωτή μπορούν να πειράξουν και την ημερομηνία, διαλέγοντας την ιστορικά ακριβή χρονολογία με βάση τις ημερολογιακές εγγραφές. Τους ζητείται επίσης να θυμηθούν τα σχετικά με τη δημόσια εικόνα και την ιδιωτικότητα που συζητήθηκαν την προηγούμενη ώρα και να κάνουν χρήση της δυνατότητας αποστολής απευθείας ιδιωτικού μηνύματος. Τους υπενθυμίζουμε, επίσης, τη δυνατότητα να δημοσιοποιηθούν σε ευρύ κοινό και να καταγγελθούν γεγονότα που μπορεί να αποκρύπτονται. Στα αποσπάσματα που τους δόθηκαν έγινε προσπάθεια να περιληφθούν στοιχεία που μπορούν να αξιοποιήσουν

προς αυτή την κατεύθυνση (αναφορές στο διωγμό των Εβραίων και στις αγριότητες των Ναζί που φτάνουν ως πληροφορίες στους κατοίκους του καταφυγίου).

Τέλος, τους υπενθυμίζεται ότι μπορούν σε μια ανάρτηση να περιλάβουν φωτογραφίες ή υπερσυνδέσεις προς βίντεο ή ιστοσελίδες, για να συνοδέψουν ή να συμπληρώσουν την ανάρτησή τους. Σκόπιμα περιλήφθηκαν στα αποσπάσματα που τους δόθηκαν σημεία που επιδέχονται μιας τέτοιας αντιμετώπισης (π.χ. οι αναρτήσεις της Άννας σχετικά με τα γενεαλογικά δέντρα των βασιλιάδων και τους σπαρ του κινηματογράφου). Φυσικά, και σε αυτή την περίπτωση καλούνται να δικαιολογήσουν και να υποστηρίξουν τις επιλογές τους με συγκεκριμένες αναφορές στο κείμενο. Αν δουλεύουν στο περιβάλλον προσομοίωσης δεν είναι δυνατή η ενσωμάτωση φωτογραφίας, αλλά είναι η δυνατή η εισαγωγή υπερσύνδεσης, βάζοντας τη διεύθυνση προς την οποία θέλουμε να υπερσυνδέσουμε μέσα σε άγκιστρα ({...}).

Κάθε ομάδα μπορεί να επιλέξει τον τρόπο που θα εργαστεί. Μπορούν όλα τα μέλη να συντάξουν από κοινού όλα τα Tweets ή, αν επιλέξουν να έχουν πάνω από ένα πρόσωπο, να μοιραστούν τα πρόσωπα μεταξύ τους. Μια άλλη εναλλακτική είναι κάθε μέλος να συνεχίζει από εκεί που σταμάτησε το προηγούμενο. Σε μια τέτοια περίπτωση οι μαθητές έρχονται σε επαφή και με μια άλλη διάσταση της ψηφιακής γραφής στην εποχή μας, τη δυνατότητα που δίνουν εργαλεία όπως το Twitter για τη συλλογική συγγραφή μιας ιστορίας. [Ας σημειώσουμε εδώ και [τον μαραθώνιο συγγραφής μικροδιηγήματος μέσω twitter \(Tweetathon\) που διοργάνωσε η βρετανική εταιρία συγγραφέων](#). Ένας γνωστός συγγραφέας αναρτούσε στο Twitter μια εναρκτήρια φράση και οι χρήστες συμπλήρωναν τη συνέχεια².

Το υπόλοιπο του δώρου αφιερώνεται στη σύνταξη της αφήγησης κάθε ομάδας. Ο εκπαιδευτικός περιφέρεται ανάμεσα στις ομάδες, παρακολουθώντας τη δουλειά τους, δίνοντας τους ιδέες όταν βρίσκονται σε αδιέξοδο, καθοδηγώντας και

² Για περισσότερες πληροφορίες δες και το [σχετικό άρθρο του Γιάννη Παλαβού](#) στον ιστότοπο [Ιστορίες Μπονζάι](#).

εμπυχώνοντας τους μαθητές στην πορεία της δουλειάς τους και προ(σ)καλώντας τη δημιουργικότητά τους.

7^η-8^η ώρα

Αυτή η ώρα αξιοποιείται για να παρουσιάσουν οι ομάδες τις αφηγήσεις τους. Καλό θα ήταν οι απόπειρές τους να προβληθούν σε κάποιο σύστημα κεντρικής προβολής είτε στο εργαστήριο πληροφορικής είτε στην αίθουσα διδασκαλίας, για να μπορούν να φαίνονται τυχόν σύμβολα, συντομογραφίες, φωτογραφίες κλπ. που έχουν χρησιμοποιήσει οι ομάδες στις αναρτήσεις τους. Μετά από την παρουσίαση της αφήγησης κάθε ομάδας, συζητούνται οι επιλογές της:

- i) ως προς τα στοιχεία της αφήγησης που επιλέχθηκαν. Ποιους ήρωες και ποια γεγονότα επέλεξαν; Λείπουν βασικά γεγονότα από την αφήγησή τους και γιατί; Σε ποιους έδωσαν λόγο και γιατί; Ποιες σκέψεις και ποια συναισθήματα επιχειρήσαν να αποτυπώσουν; Είναι το ύφος των προσώπων σύμφωνο με όσα μπορούμε να συνάγουμε από το κείμενο για την προσωπικότητά τους;
- ii) ως προς την χρήση των συμβάσεων του Tweet. Τηρούν τον περιορισμό των 140 χαρακτήρων; Χρησιμοποιούν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως τα σύμβολα, οι συντομογραφίες; Εκμεταλλεύονται τις ιδιαιτερότητες του μέσου για να αναδείξουν τις σχέσεις μεταξύ των ηρώων (άμεσα μηνύματα, reTweet κλπ.) ή τα αισθήματα τους (emoticons, κεφαλαία); Περιλαμβάνουν εικόνες ή υπερσυνδέσεις; Αν ναι, δικαιολογείται η χρήση τους με βάση το κείμενο; Δημοσιεύουν στοιχεία πολύ ιδιωτικά; Επιχειρούν να δημοσιοποιήσουν γεγονότα ευρύτερου ενδιαφέροντος;

Κάθε ομάδα δικαιολογεί και στηρίζει τις επιλογές της, προσκομίζοντας επιχειρήματα που αντλεί από συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.

Στη συνέχεια ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια σχετικά με τις αλλαγές που αναγκάστηκαν να επιφέρουν όλες οι ομάδες στο κείμενο, εξαιτίας των περιορισμών των 20 αναρτήσεων, αλλά και των περιορισμών του ίδιου του μέσου (140

χαρακτήρες). Ποια πράγματα θυσιάσαν από το κείμενο προκειμένου να το συμπυκνώσουν; Τι σημαντικό αισθάνονται ότι χάνεται; Ποια εκδοχή προτιμούν και γιατί; Κάποιος που θα διάβαζε τη δική τους αφήγηση χωρίς να ξέρει το πρωτότυπο, πόσο θα αποκόμιζε την ίδια αίσθηση; Εν τέλει, πόσο «διαφορετική» είναι η ίδια ιστορία όταν αναδιατυπώνεται και διασκευάζεται για να χωρέσει σε ένα άλλο μέσο; Μέσω αυτής της συζήτησης στόχος είναι –ανάλογα με τις δυνατότητες των μαθητών– να θιγούν μετατροπές που προέκυψαν, όπως η έμφαση στα κομβικά στοιχεία της πλοκής και όχι στις λεπτομέρειες, η αδυναμία σκιαγράφησης των χαρακτήρων εις βάθος, η υποχώρηση της περιγραφής (η οποία μπορεί να αντικατασταθεί από μια φωτογραφία, για παράδειγμα), η μεγάλη επιτάχυνση του αφηγηματικού χρόνου, η υποχρεωτική αποφυγή μακροπερίοδου λόγου κλπ. Στόχος δεν είναι να γίνει μια εξαντλητική καταγραφή των διαφορών, αλλά να πυροδοτηθεί ένας προβληματισμός σχετικά με το πώς το μέσο επηρεάζει τις αφηγηματικές συμβάσεις και τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται. Θα μπορούσε να ζητηθεί και η σύγκριση αυτής της αφήγησης με τη χρονογραμμή που έφτιαξαν στην αρχή, αλλά πιθανώς αυτό θα χρειαζόταν περισσότερο χρόνο και θα δυσκόλευε ενδεχομένως τους μαθητές.

Στο τέλος του δώρου μπορούμε να αναφερθούμε και στην απόπειρα του Alexander Aciman και του Emmett Rensin να συμπυκνώσουν 80 κλασικά έργα της παγκόσμιας γραμματείας, από τα ομηρικά έπη μέχρι τις *Μεγάλες Προσδοκίες* και τον Χάρι Πότερ, σε 20 ή λιγότερα (κατά κανόνα αστεία) Tweets³. Ρωτάμε τους μαθητές πώς τους φαίνεται ως ιδέα, τι χάνεται στην πορεία, αν μπορεί κάποιος διαβάζοντας αυτή τη διασκευή να θεωρεί ότι γνωρίζει το πρωτότυπο και τους αφήνουμε να εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις τους.

Στο σημείο αυτό καλό θα ήταν να αναφέρουμε ότι υπάρχουν και πρωτότυπα μυθιστορήματα και διηγήματα που πρωτοδημοσιεύτηκαν εξ αρχής σε συνέχειες στο

³ Η απόπειρά τους έχει εκδοθεί σε βιβλίο με τον τίτλο *Twitterature: The World's Greatest Books in Twenty Tweets or Less*.

Twitter⁴. Δυστυχώς δεν υπάρχουν αντίστοιχα παραδείγματα στα Ελληνικά για να διαβάσουν οι μαθητές και να διαπιστώσουν πόσο η δημοσίευση με τη μορφή Tweets επηρεάζει την ίδια τη διαδικασία συγγραφής. Θα μπορούσαμε πάντως να τους δείξουμε ένα δείγμα –έστω στα Αγγλικά. Θα μπορούσαν έτσι να διαπιστώσουν ότι ολόκληρο το διήγημα αποτελείται από περιόδους το πολύ 140 χαρακτήρων. Είναι αδύνατον δηλαδή εκ των πραγμάτων να χρησιμοποιηθεί ο μακροπερίοδος λόγος, κάτι το οποίο διαπίστωσαν και οι ίδιοι κατά τη διαδικασία πύκνωσης της ιστορίας της Φρανκ σε αναρτήσεις. Θα μπορούσε επίσης να σχολιαστεί ότι στη χρονογραμμή κάθε χρήστη στο περιβάλλον του Twitter οι αναρτήσεις εμφανίζονται με αντίστροφη χρονολογική σειρά (πρώτο εμφανίζεται το πιο πρόσφατο) και τις πιθανές δυσκολίες που αυτό προκαλεί όταν κάποιος διαβάζει την αφήγηση.

Θα μπορούσαμε στη συνέχεια να θέσουμε το ερώτημα σε ποιους αναγνώστες απευθύνονται όλες αυτές οι απόπειρες. Ποιος διαβάζει λογοτεχνικά κείμενα είτε εξ αρχής γραμμένα είτε διασκευασμένα στο Twitter; Για να απαντήσουν σε αυτό το ερώτημα μπορούμε να ζητήσουμε από τους μαθητές να φτιάξουν το υποθετικό προφίλ ενός τέτοιου αναγνώστη:

Ηλικία:

Επάγγελμα:

Πόσο χρόνο αφιερώνει στο διάβασμα καθημερινά;

Σε ποιο μέρος διαβάζει συνήθως; (δουλειά, σπίτι, μετρό, στο δρόμο κλπ.):

Σε τι μέσο διαβάζει συνήθως; (κινητό τηλέφωνο, tablet, laptop κλπ.):

Συζητώντας τις απαντήσεις που δίνουν σε αυτές τις ερωτήσεις, οδηγούμαστε ταυτόχρονα και στη διαπίστωση ότι η ανάγνωση κειμένων σε ένα μέσο όπως το Twitter επηρεάζει όχι μόνο τον τρόπο που γράφονται τα κείμενα, αλλά και τον τρόπο που διαβάζουμε, τις αναγνωστικές μας συνήθειες. Τους ρωτάμε αν θα διάβαζαν ένα κείμενο που θα ήθελαν να το προσέξουν στο Twitter ή σε βιβλίο. Εύκολα μπορούν να

⁴ Δες το πολύ πρόσφατο παράδειγμα του τελευταίου διηγήματος «[The Right Story](#)» του συγγραφέα του *Cloud Atlas* David Mitchell.

φανταστούν οι μαθητές ότι άλλο είναι η ανάγνωση ενός πολυσέλιδου βιβλίου στην ησυχία του σπιτιού κι άλλο η ανάγνωση ενός διηγήματος σε συνεχόμενα Tweets από το κινητό τηλέφωνο στον χώρο της δουλειάς ή στο μετρό. Προσπαθούμε από κοινού με τους μαθητές να καταγράψουμε τους παράγοντες που μπορεί να δυσκολεύουν μια συγκεντρωμένη ανάγνωση στο Twitter: όχι μόνο ο χώρος και ο χρόνος ανάγνωσης (αυτό μπορεί να ισχύει και για τα έντυπα βιβλία), αλλά και το ίδιο το περιβάλλον του Twitter με τις διαφημίσεις, τα γραφικά του, τις πολλές και ετερόκλητες αναρτήσεις, μπορεί να αποσπάει την προσοχή μας και να μας οδηγεί σε μια πιο βιαστική και αποσπασματική ανάγνωση. Άλλωστε, και μόνο η δημοσίευση σε πολλά κομματάκια αλλάζει την αίσθηση συνοχής του κειμένου. Προσπαθούμε με αυτόν τον τρόπο να πυροδοτήσουμε έναν προβληματισμό σχετικά με το αν η ανάγνωση ανάλογων αφηγημάτων σε Tweets δημιουργεί αναγνώστες που δεν αφιερώνουν πολύ χρόνο στο διάβασμα, που διαβάζουν στα πεταχτά ή διαγώνια, που είναι δυσανεκτικοί στον μακροπερίοδο λόγο.

Σε όλη αυτή την πιο θεωρητική συζήτηση μπορεί να αφιερωθεί λιγότερος ή περισσότερος χρόνος και να επιχειρηθούν απλές διαπιστώσεις ή μεγαλύτερη εμπάθυνση ανάλογα με το ενδιαφέρον και τις δυνατότητες των εκάστοτε μαθητών. Ενδεχομένως πολλές από αυτές τις επισημάνσεις να μπορούσαν να γίνουν ευκολότερα σε πιθανή εφαρμογή του σεναρίου σε μεγαλύτερη τάξη. Σε μια τέτοια περίπτωση θα μπορούσαν να θίγουν και περαιτέρω ζητήματα όπως το εφήμερο ενός τέτοιου κειμένου και η πιθανή υπονόμηση της αυθεντία του καλλιτέχνη, καθώς σε αυτό το μέσο μπορεί να έχει πρόσβαση για δημοσίευση ο καθένας.

Με τη δραστηριότητα της αναδιατύπωσης της ιστορίας της Άννας Φρανκ σε Tweets και τη συζήτηση που την ακολουθεί επιχειρείται να αναδειχθεί πώς το Twitter και οι συμβάσεις του επηρεάζουν –ή μπορούν να επηρεάσουν– τόσο τη συγγραφή αφηγήσεων όσο και τις αναγνωστικές μας προσλαμβάνουσες και προσδοκίες σχετικά με αυτές. Να φανεί δηλαδή πως η γραφή γενικά και η λογοτεχνική γραφή ειδικότερα μεταβάλλονται, καθώς αλλάζει η τεχνολογία και μαζί της η κοινωνία. Παράλληλα, οι

μαθητές ασκούνται στον εντοπισμό των βασικών στοιχείων μιας αφήγησης (πρόσωπα, γεγονότα, οπτική γωνία, αφηγηματικός χρόνος) και στον προσδιορισμό των συναισθημάτων των προσώπων, στηρίζοντας τα συμπεράσματά τους σε σημεία του κειμένου. Πρόκειται δηλαδή για μια καλή άσκηση πύκνωσης αφηγηματικού λόγου.

9^η ώρα: *Micro- ή Nano-fiction: Η ιστορίας της Άννας Φρανκ σε 140 χαρακτήρες.*

Το σενάριο μπορεί να ολοκληρωθεί με τις δραστηριότητες της προηγούμενης ώρας και τη συζήτηση που τις ακολουθεί. Αν παρόλα αυτά υπάρχει χρόνος, μπορεί να αφιερωθεί ακόμα μία ώρα στην ακραία μορφή συμπυκνωμένης αφήγησης μιας ιστορίας στο Twitter, η οποία περιορίζεται σε μια μόνο ανάρτηση 140 χαρακτήρων. Η ώρα αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί με ατομικές δραστηριότητες και με συζήτηση στην ολομέλεια, είτε στην αίθουσα διδασκαλίας είτε στο εργαστήριο πληροφορικής.

Ζητείται από κάθε μαθητή να αποπειραθεί να συμπυκνώσει σε μια μόνο ανάρτηση 140 χαρακτήρων όλη την ιστορία της Άννας Φρανκ ([φύλλο εργασίας 4](#)). Αν βρισκόμαστε στο εργαστήριο αξιοποιούνται οι Η/Υ (εφόσον το επιτρέπει ο αριθμός τους) και τα περιβάλλοντα προσομοίωσης συγγραφής Tweet που αναφέρθηκαν· αν βρισκόμαστε στην αίθουσα διδασκαλίας, μπορούν να επιχειρήσουν να καταγράψουν την ανάρτηση χειρόγραφα, χάνοντας όμως έτσι την αυθεντικότητα, αλλά και τις δυνατότητες που επιτρέπει ο υπολογιστής (υπερσύνδεση, εικόνες, σύμβολα κλπ.) Προφανώς οι μαθητές θα διαμαρτυρηθούν ότι κάτι τέτοιο δε γίνεται, θα τους ζητήσουμε όμως να το δουν ως πρόκληση και να κάνουν μια απόπειρα.

Όταν ολοκληρώσουν τις προσπάθειές τους, διαβάζουν όσοι επιθυμούν τις αναρτήσεις τους. Με αυτή την αφορμή συζητούνται οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν και οι λύσεις στις οποίες κατέφυγαν, για να τις ξεπεράσουν. Εκτός των άλλων, αποτελεί και μια άσκηση ακραίας πύκνωσης αφηγηματικού λόγου, αλλά και έναν εξαιρετικό τρόπο να δείξουμε στους μαθητές μας στην πράξη τι θα πει επιτάχυνση του αφηγηματικού χρόνου.

Στη συνέχεια διαβάζουμε μια σειρά από Tweets από το ψηφιακό βιβλίο [#Tweet Stories. Λογοτεχνία σε 140 χαρακτήρες. 371 μικροδιηγήματα](#), ανοιχτή έκδοση της Open Book. Αν βρισκόμαστε στο εργαστήριο πληροφορικής, παραπέμπουμε τους μαθητές μας στην αντίστοιχη ιστοσελίδα όπου μπορούν να τα διαβάσουν. Αν η διδασκαλία διεξάγεται στην αίθουσα διδασκαλίας, τους δίνονται φωτοτυπημένα. Άλλωστε, και στη μορφή του ψηφιακού βιβλίου είναι απομακρυσμένα από το αρχικό τους μέσο δημοσίευσης (Facebook, Twitter) και δεν παρουσιάζουν καμιά από τις συνηθισμένες οπτικές ιδιαιτερότητες των Tweets που γνωρίσαμε. Στο σημείο αυτό αν υπάρχει χρόνος και ενδιαφέρον μπορούμε να σχολιάσουμε με τους μαθητές μας την απουσία greeklish, συντομογραφιών, emoticons και τα λοιπά. Έχει να κάνει με το ότι είμαστε στην Ελλάδα και γράφουμε ελληνικά; Μήπως κάποιες από τις συμβάσεις του Twitter ταιριάζουν καλύτερα/απευθύνονται σε αγγλόφωνο κοινό; Ή μήπως έχει να κάνει με την αίσθηση των συγγραφέων ότι γράφουν λογοτεχνία, οπότε αποφεύγουν ό,τι θεωρούν ότι δεν δίνει την εικόνα σοβαρής λογοτεχνίας;

Αρχικά, διαβάζουμε στο εισαγωγικό σημείωμα της έκδοσης τα εξής:

«Ένας κλασικός ορισμός του διηγήματος είναι ότι πρόκειται για ιστορία μερικών χιλιάδων λέξεων που μπορεί να διαβαστεί σε μία δόση. Περιορίζοντας ακόμα περισσότερο την έκταση, ας μιλήσουμε για ιστορίες που μπορούν να διαβαστούν με μια ανάσα.

Ο μεγάλος Ernest Hemingway, άλλωστε, το έκανε πράξη γράφοντας την πιο μικρή δραματική ιστορία με τη χρήση έξι μόλις λέξεων: "For sale: baby shoes, never worn". Κι αυτό δεκαετίες πριν το Facebook και το Twitter καταφέρουν να επηρεάσουν τον γραπτό τρόπο έκφρασης.

Το ανοικτό ερώτημα που τέθηκε από την ψηφιακή βιβλιοθήκη OPENBOOK ήταν εάν μπορεί η λογοτεχνία να λειτουργήσει στο ασφυκτικό πλαίσιο της πολύ μικρής φόρμας των αναρτήσεων στα κοινωνικά δίκτυα. Από τις εκατοντάδες συμμετοχές που υποβλήθηκαν, επελέγησαν 371 μικροδιηγήματα για να δώσουν την απάντηση. Καταξιωμένοι συγγραφείς, πολυπράγμονες bloggers, εθισμένοι των status

updates & των Tweets, αλλά και πρωτόπειροι γραφείς τόλμησαν να στριμώξουν την έμπνευση, την πλοκή και τις ιδέες τους σε 140 χαρακτήρες.»

Στη συνέχεια, επιλέγουμε να διαβάσουμε ενδεικτικά τα παρακάτω μικροδιηγήματα και ζητάμε από τους μαθητές τις αντιδράσεις τους.

007 :

Αυτός πέθαινε. Το αίμα έρρεε. Και πότιζε ένα βλαστάρι, που έμελε να γίνει δέντρο ψηλό, όταν ο τόπος θα ειρήνευε. Τότε θα χάριζε δροσιά.

(Παντελής Αθανασιάδης)

015 :

Το χέρι του έπεσε άψυχο στο τραπέζι και το γράμμα γλίστρησε από την παλάμη. "Αντίο, αγάπη μου" έγραφε και το αίμα της έκρυβε την ημερομηνία.

(Γιώργος Αμπατζίδης)

021 :

Αεροπλάνο.στοπ.δυστύχημα.στοπ.επιζών.στοπ.ναυαγός.στοπ.νησί.στοπ.
ιθαγενείς.στοπ.καννίβαλοι.στοπ.κρύβομαι.στοπ.πεινούν.στοπ.πεινάω. στοπ.

(Δημήτρης Απέργης)

022 :

Έχω ένα πόδι. Κι ένα δεκανίκι. Πόλεμος. Νάρκη. Κόλαση. Σε βλέπω στα φανάρια. Σου χαμογελώ - μα μέσα μου πεθαίνω. Είμαι η Μαρία η Σέρβα.

(Βάσω Αποστολοπούλου-Αναστασίου)

026 :

Σε ικετεύω γύρνα πάλι κοντά μου, είσαι η ζωή μου, σ' αγαπώ τρελά, σε λατρεύω, δεν ζω χωρίς εσένα. Υ.Γ. Και ορκίζομαι ότι δεν θα σε ξαναδείρω.

(Αταίριαστος)

147 :

Είκοσι κούτες, ένα φορτηγό, δυο φίλοι, λίγο μίσος, μια ροζ συρταριέρα στην άκρη του δρόμου, τα κλειδιά σου. Και είμαστε πάλι ξένοι.

(Εύη Λαμπροπούλου)

213 :

Μάζεψα όλο μου το θάρρος. Της ζήτησα το χορό. Έτρεμα! Φίλησα τον ώμο της. Γέλασε κολακευμένη. Την κοίταξα. Ωχ! Είχα ζητήσει λάθος κοπέλα.

(Γιάννης Πανουτσόπουλος)

260 :

-Ρε συ φίλε, σιγά, με τυφλώνεις! -Ε και; -Τι «ε και»,ρε μεγάλε; Κοτζάμ μάτι μου 'βγαλες, δεν το' δες; -Ε, ωραία, μάτι σου 'βγαλα, όχι τ' όνομα!

(Χρήστος Σκιαδαρέσης)

Αρχικά, ζητάμε από τους μαθητές μας να σχολιάσουν τον όρο μικροδιηγήματα. Μπορούμε να τους ενημέρωσουμε ότι στα αγγλικά υπάρχει και ο όρος νανοδιηγήματα, για να διαχωρίσει αυτά τα κείμενα από τα κάπως μεγαλύτερα. Στη συνέχεια μπορούμε να παρατηρήσουμε και να σχολιάσουμε χαρακτηριστικά, όπως η ακραία επιτάχυνση (μεγάλο χρονικό διάστημα καλύπτεται μέσα σε μιάμιση σειρά), η παράλειψη πολλών στοιχείων και γεγονότων, η ακραία οικονομία στα εκφραστικά μέσα, το απροσδόκητο τέλος, η αποφθεγματικότητα, η σκόπιμη ασάφεια κλπ. Μπορεί να συζητηθεί ακόμη το ότι αυτά τα μικροδιηγήματα αποτελούνται από φράσεις με λίγες λέξεις και ότι γενικά το βάρος δίνεται στην λέξη ή τη φράση και λιγότερο στην πρόταση και την περίοδο. Έχουμε δηλαδή συχνά μια τηλεγραφική διατύπωση. Δεν είναι τυχαία η μορφή του μικροδιηγήματος με τον αριθμό #021. Και στην περίπτωση αυτή στόχος δεν είναι η πλήρης ή εξαντλητική καταγραφή, αλλά η παρατήρηση ορισμένων τεχνικών και χαρακτηριστικών της αφήγησης που επιβάλλονται από ή συνδέονται με τους περιορισμούς και τις ιδιαιτερότητες του μέσου όπου γράφονται και δημοσιεύονται.

Στο σημείο αυτό, είναι σημαντικό να τονίσουμε στους μαθητές ότι η πολύ σύντομη φόρμα δεν αποτελεί καινοτομία της εποχής μας ούτε είναι δημιούργημα του Twitter. Παίρνουμε ως αφορμή το σχόλιο του εισαγωγικού σημειώματος της έκδοσης σχετικά με την ιστορία 6 του Hemingway: 'For sale: baby's shoes, never worn.' (=

Πωλούνται: παιδικά παπουτσάκια, αφόρετα.)⁵ [η μετάφραση δική μου]. Αναφέρουμε ακόμα και άλλα συναφή είδη κειμένων, όπως το ανέκδοτο, η παροιμία, το αίνιγμα, το επίγραμμα, προσκομίζοντας ανάλογα παραδείγματα, προκειμένου να αποδείξουμε ότι η μικροαφήγηση δεν είναι ένα καινοφανές είδος, αλλά έρχεται στο προσκήνιο και τροποποιείται καθώς προσιδιάζει στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Twitter.

Στο σημείο αυτό μπορούμε να καλέσουμε τους μαθητές μας να αναρωτηθούν κατά πόσο αυτοί οι περιορισμοί βοηθάν ή παρεμποδίζουν τη συγγραφή λογοτεχνίας. Τους θυμίζουμε – αν δεν το αναφέρουν οι ίδιοι – πως αυστηρούς περιορισμούς συναντάμε συχνά στην ποίηση (μπορούμε να τους ζητήσουμε να θυμηθούν ή να τους θυμίσουμε εμείς παραδείγματα: ομοιοκαταληξία, μέτρο, σταθερές στιχουργικές μορφές, όπως το σονέτο) και πως η λογοτεχνία πολύ συχνά γεννιέται μέσα από την αναμέτρηση με αυτούς τους περιορισμούς και τις λύσεις που βρίσκει για να τους ξεπεράσει.

Τέλος, αν υπάρχει χρόνος μπορεί να σχολιαστεί σύντομα πως στις μέρες μας με όλα αυτά τα μέσα και τα εργαλεία, το διαδίκτυο παρέχει τη δυνατότητα στον καθένα να δημοσιεύσει δωρεάν το λογοτεχνικό του δημιούργημα. Μπορεί δηλαδή να παρακάμψει τον εκδοτικό οίκο, γεγονός που έχει πολλά πλεονεκτήματα, αλλά και μειονεκτήματα.

Ως κλείσιμο, ζητάμε από όσα παιδιά το επιθυμούν να επιχειρήσουν να γράψουν, εμπνευσμένοι από όσα συζητήθηκαν, μία όσο το δυνατόν συντομότερη ιστορία, τηρώντας τον περιορισμό των 140 χαρακτήρων. Το θέμα μπορούν να το διαλέξουν χωρίς κανέναν περιορισμό οι ίδιοι.

⁵ Εμπνευσμένη από αυτή την ιστορία του Hemingway [η Guardian ζήτησε από μια σειρά επιτυχημένων πεζογράφων να επιχειρήσουν κάτι ανάλογο.](#)

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/Α ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Ας μάθουμε περισσότερα για την Άννα Φρανκ!!

Για να το κάνουμε αυτό θα δημιουργήσουμε μια χρονογραμμή με τα βασικά γεγονότα της ιστορίας της.

Το υλικό θα το αντλήσετε:

- από τις εγγραφές του ημερολογίου της που σας δόθηκαν φωτοτυπημένες
- από το [αντίστοιχο λήμμα της Βικιπαίδειας](#)
- από [ένα τρίλεπτο βίντεο που αφηγείται σε animation την ιστορία της Άννας Φρανκ](#) (στα αγγλικά)

Προκειμένου να δημιουργήσετε τη χρονογραμμή μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το λογισμικό [timetoast](#).

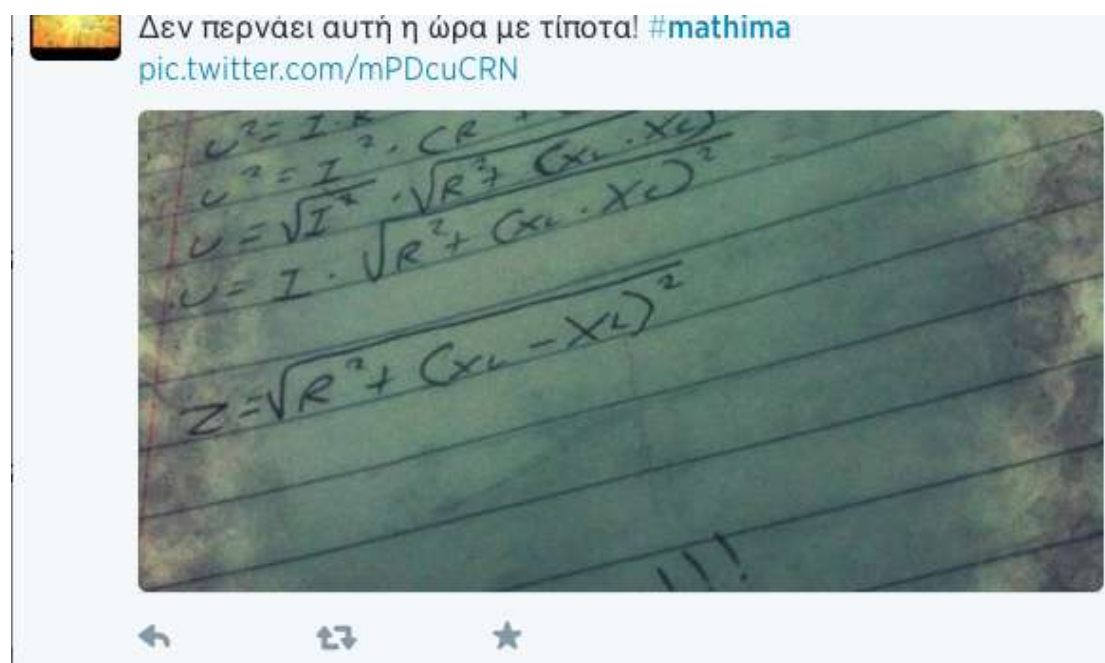
Επιλέξτε όσα γεγονότα της ιστορίας της Άννας Φρανκ θεωρείτε σημαντικά και τοποθετήστε τα στη χρονογραμμή, εισάγοντας την κατάλληλη χρονολογία (add Event) ή το κατάλληλο χρονικό διάστημα (add Timespan). Προσπαθήστε να μην υπερβείτε τα 10 γεγονότα και σκεφτείτε καλά τη διατύπωση του τίτλου που θα δώσετε στο γεγονός. Μπορείτε να συνοδέψετε κάθε εγγραφή με μια σχετική φωτογραφία ή έναν υπερσύνδεσμο.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Η ομάδα σας θα πρέπει να συντάξει 1 Tweet (=μια ανάρτηση στο Twitter) που να εκφράζει τις σκέψεις ή τα συναισθήματα της Άννας Φρανκ.

Προτού όμως το κάνετε αυτό, ας παρατηρήσουμε προσεκτικά τα παρακάτω Tweets. Ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους που μπορείτε να εντοπίσετε;

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ti pa8ane oloi shmera kai trexane stis paralies!EDINAN TA GRAPTA THS FYSIKHS STO 10LEPTO!me ta magio hr8an #sxoleio

← ↻ ★ 1

Ας ξεκινήσουμε & εμείς & μέχρι 10/7 θα καλοπεράσουμε!RT @n...ia: Twitter | Τα tweets των φοιτητών για την #exetastiki dlvr.it/1jWF37

← ↻ ★ 1

IANOS @IANOS_GR · 6 Jun 2013 · ... More View translation ↻

Τις τελευταίες μέρες(&νύχτες!)το #twitter μας έχει ιδιαίτερη κίνηση... μάλλον λόγω #exetastiki Καλό διάβασμα σ'όλους!
pic.twitter.com/OISQewOlxc

← ↻ 4 ★ 7

OMG OMG OMG

10:14 PM - 28 Nov 2012

A YEAR AGO

Παιδιά η ζωή δεν τελειώνει στην έκθεση. Σκεφτείτε ότι σας περιμένει μια λαμπρή καριέρα στο τουιτερ.

[#panellinies2014](#)

12:59 PM - 28 May 2014

31 RETWEETS 59 FAVORITES

Προκειμένου να συνθέσετε το Tweet της Άννας Φρανκ, θα χρησιμοποιήσετε το [Twister](#) που επιτρέπει την παραγωγή Tweets για ιστορικά πρόσωπα.

- ✓ Επιλέξτε ένα κατάλληλο όνομα χρήστη (username). Σκεφτείτε κάτι που να ταιριάζει στην περίπτωση της Άννας Φρανκ, δηλ. να έχει σχέση με την ηρωίδα, τη ζωή της, την προσωπικότητά της και να είστε σε θέση να δικαιολογήσετε αυτή την επιλογή σας.
- ✓ Γράψτε το πραγματικό όνομα του προσώπου (στη συγκεκριμένη περίπτωση Anne Frank).
- ✓ Προσθέστε το κείμενο της ανάρτησής σας στα ελληνικά. Βρείτε τρόπους να εκφράσετε τα συναισθήματα και τις σκέψεις της ηρωίδας. Θα πρέπει να προσέξετε αυτά που θα γράψετε να ανταποκρίνονται στον χαρακτήρα και την συναισθηματική κατάσταση της Άννας, όπως αποτυπώνεται στο απόσπασμα

που διαβάσατε προηγουμένως. Θα πρέπει να μπορείτε να τεκμηριώσετε τις επιλογές σας με βάση συγκεκριμένα σημεία του κειμένου, αλλά και να σεβαστείτε τις ιδιαιτερότητες, τις συμβάσεις και τους περιορισμούς του Twitter.

- ✓ Βάλτε τη σωστή – ιστορικά – χρονολογία ως ημερομηνία ανάρτησης (date).

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

Αποστολή σας είναι να αφηγηθείτε την ιστορία της Άννας Φρανκ μέσα σε 15-20 Tweets.

- ✓ Αρχικά, συζητήστε μεταξύ σας για τα πρόσωπα και τα γεγονότα που θα περιληφθούν, βασισμένοι στα αποσπάσματα που έχετε διαβάσει. Θα πρέπει να είστε σε θέση να δικαιολογήσετε τις επιλογές σας παραπέμποντας σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου, από τα οποία να προκύπτει η σημασία του γεγονότος ή του προσώπου.
- ✓ Αποφασίστε αν θα αφηγηθείτε την ιστορία μόνο μέσα από τα λόγια της Άννας Φρανκ ή αν θα περιλάβετε αναρτήσεις και άλλων ηρώων. Σε αυτή την περίπτωση θα πρέπει να δικαιολογήσετε το γιατί διαλέξατε να δώσετε λόγο στο συγκεκριμένο πρόσωπο, να προβληματιστείτε για τις αλλαγές στην οπτική γωνία που αυτή η επιλογή επιφέρει, καθώς και για το ύφος της ανάρτησης που θα πρέπει να συνάδει με την προσωπικότητα του ήρωα, όπως τον γνωρίσαμε μέσα στο κείμενο της Άννας.
- ✓ Ποιες σκέψεις και ποια συναισθήματα των ηρώων θα προβάλλετε στις αναρτήσεις; Δικαιολογήστε αυτές τις επιλογές εντοπίζοντας συγκεκριμένα σημεία μέσα στο κείμενο που θεωρείτε ότι τις στηρίζουν.
- ✓ Για να φτιάξετε τα Tweets σας μεταβείτε στη διεύθυνση <http://simitator.com/generator/twitter>. Για κάθε Tweet που δημιουργείτε πρέπει να συμπληρώσετε το όνομα, το username, το περιεχόμενο της ανάρτησης και την ημερομηνία. Στο τέλος αποθηκεύστε κάθε Tweet σε μορφή .jpg.

Μην ξεχάσετε όλα τα σχετικά με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Tweet που σχολιάσαμε στο προηγούμενο δίωρο (τον περιορισμό σε 140 χαρακτήρες, τη χρήση συντομογραφιών και emoticons, τη χρήση κεφαλαίων κλπ.).

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

Τώρα θα κάνουμε κάτι ακόμα πιο δύσκολο!!

Καθένας μας θα αποπειραθεί να συμπυκνώσει σε μια μόνο ανάρτηση 140 χαρακτήρων όλη την ιστορία της Άννας Φρανκ.

Χρησιμοποιήστε και πάλι το εργαλείο της ιστοσελίδας

<http://simitator.com/generator/twitter>.

Ζ. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Κάποιες από τις συζητήσεις, που αφορούν σε θεωρητικότερα ζητήματα μέσα στο σενάριο και οι οποίες ενδέχεται να φαντάζουν δυσνόητες για παιδιά αυτής της ηλικίας, θα μπορούσαν να αποφευχθούν σε περίπτωση που κρίνουμε ότι υπερβαίνουν τις αντιληπτικές δυνατότητες των μαθητών μας ή θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν σε μια ενδεχόμενη εφαρμογή του σεναρίου σε μεγαλύτερες τάξεις. Σε μια άλλη –πιο άνετη από άποψη χρόνου– εκδοχή της διδακτικής αυτής πρότασης, θα μπορούσε να αξιοποιηθεί το σύνολο του *Ημερολογίου* και οι μαθητές να το διαβάζουν σταδιακά, δημιουργώντας παράλληλα την αφήγηση μέσω αναρτήσεων στο Twitter.

Θα μπορούσε, επίσης, να επιλεγεί κάποιο άλλο πεζογράφημα ή αποσπάσματα από διάφορα κείμενα και το σενάριο να τροποποιηθεί ανάλογα. Με τροποποιημένη στόχευση θα μπορούσε να αξιοποιηθεί και κάποιο άλλο μέσο κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook. Τέλος, αν θέλουμε να επεκτείνουμε τον προβληματισμό και να δείξουμε με πιο πολλά παραδείγματα –και όχι μόνο σύγχρονα– πώς το μέσο δημοσίευσης επιβάλλει αφηγηματικές τεχνικές και συμβάσεις, μπορούμε να στραφούμε στο παρελθόν και στα μυθιστορήματα του 19^{ου} και του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα που δημοσιεύονταν σε συνέχειες και στο πώς αυτά επέβαλαν αφηγηματικές συμβάσεις, όπως οι πολλές παρεκβάσεις, οι δευτερεύουσες πλοκές, τα μέγεθος των κεφαλαίων, ο τρόπος που τελείωναν τα κεφάλαια κρατώντας σε αγωνία τον αναγνώστη (cliffhanger) κλπ.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Ίσως να υπερτονίζεται η επιρροή του Twitter στη λογοτεχνία και ειδικά για τα ελληνικά δεδομένα. Θα πρέπει όμως να σημειωθεί ότι ακόμα κι αν η αφήγηση σε Tweets δεν έχει προς το παρόν ιδιαίτερη απήχηση στην Ελλάδα, όλοι είμαστε πια εκτεθειμένοι στη μικρή αυτή φόρμα με ποικίλους τρόπους (SMS, status updates στο Facebook) που επηρεάζουν και μεταβάλλουν τις αναγνωστικές μας συνήθειες και προσδοκίες. Ενδεχομένως, κάποιος θα ήθελε να αποφύγει τη δημιουργία

λογαριασμών από τόσο μικρούς μαθητές, για αυτό προτείνεται να χρησιμοποιηθεί κάποια μορφή προσομοίωσης. Οι δυσκολίες ως προς τη συγγραφή των Tweets δεν πρέπει να μας φοβίζουν, γιατί αυτές μπορεί να τις εκμεταλλευτεί ο διδάσκων για να δείξει τις δυσκολίες της αφήγησης σε ένα τέτοιο μέσο και να αναδείξει τους περιορισμούς και τα όριά του.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αντωνοπούλου, Σ. 2013. Παραδείγματα διδακτικής αξιοποίησης ψηφιακών περιβαλλόντων στα πλαίσια των τριών αλληλένδετων κύκλων. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Αποστολίδου, Β. 2012. Η λογοτεχνία στα νέα περιβάλλοντα των ΤΠΕ: Κυβερνολογοτεχνία και e-books, ψηφιακές κοινότητες αναγνωστών, δημιουργική γραφή και αφήγηση στον ψηφιακό κόσμο. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

http://www.greeklanguage.gr/sites/default/files/digital_school/3.1.2_apostolidou.pdf

[13.07.2014]

Παλαβός Γ. 2011. Ένας λογοτεχνικός «τουίτομαραθώνιος» στο ιστολόγιο [Ιστορίες Μπονζάι](#). Η αισθητική του μικρού του περιοδικού *Πλανόδιον*.

<http://bonsaistoriesflashfiction.wordpress.com/2011/12/12/giannis-palabos-enas-logotechnikos-touitomarathonios/>

[15.07.2014]